

Vappu Vähälummukka

LINGVISTISK INTERFERENS VID SIMULTANTOLKNING FRÅN
NORSKA OCH SVENSKA TILL FINSKA¹

1. Inledning

1.1 Utgångspunkter och målsättningar

Interferens är ett fenomen som uppstår när två eller flera språk kommer i kontakt med varandra. Den beror på omedvetet, oavsiktligt inflytande från ett annat språk och kan betecknas som språkfel. Interferens förekommer särskilt hos dem som lär sig och talar/skriver ett främmande språk. Den anses vanligen ha formen av modersmålets inverkan på det främmande språket, dvs. det starkare språkets inverkan på det svagare språket, eller – mera sällan – det främmande språkets inverkan på modersmålet (se t.ex. János Juhász 1970: 9; Leon Jakobovits 1971: 193; François Grosjean 1982: 190, 300).

Två språk möts också i en simultantolkningssituation: tolken lyssnar på tal som produceras på det ena språket och producerar samtidigt tal på det andra språket. Eftersom tolken måste dela sin mentala kapacitet mellan flera olika aktiviteter som pågår samtidigt och dessutom arbeta med två olika språk kan det antas att interferens förekommer även vid simultantolkning. Men förekommer interferens hos en simultantolk också när

¹En tidigare version av min artikel har genomgåts av tidskriftens refereegrupp. Jag tackar speciellt Mar-ketta Sundman för hennes grundliga genomgång och värdefulla synpunkter, som jag har kunnat tillgodogöra mig för denna slutliga version av min text.

han får tolka från ett främmande språk till sitt modersmål, dvs. till ett språk som han fullständigt behärskar?

I det följande skall jag (utgående från hypotesen att sådan interferens förekommer) analysera dels ur en lingvistisk synvinkel hur källspråket (det främmande språket) påverkar målspråket (modersmålet) i en simultantolkningssituation, dels ur en kognitiv synvinkel varför mötet mellan två språk leder till interferens i tolkningsprestationerna. Min framställning baserar sig på min pro graduavhandling (1999), en fallstudie, där jag studerade förekomsten av interferens hos två professionella konferenstolkare som i det analyserade materialet tolkar från norska och svenska till sitt modersmål finska.

Uppsatsen är upplagd på följande sätt: I avsnitt 1 ger jag en kort beskrivning av mitt undersökningsmaterial. I avsnitt 2 refererar jag forskarnas synpunkter på simultantolkning och redogör för de modeller som jag stöder min analys på. I avsnitt 3 diskuterar jag begreppet interferens och presenterar forskarnas synpunkter på fenomenet. Två begrepp som forskarna ofta tar upp i samband med interferens är integration och kodväxling. Även om jag i denna framställning har valt att koncentrera mig på interferens anser jag det viktigt att göra alla begreppen klara, och därför behandlar jag i avsnitt 3 även integration och kodväxling. I avsnitt 4 analyserar jag ur lingvistisk synpunkt på vilka språkliga nivåer interferens förekommer i tolkarnas prestationer och klarlägger de orsaker som kan anses leda till förekomsten av interferens i de undersökta tolkningsprestationerna. I avsnitt 5 sammanfattar jag slutligen resultaten av den lingvistiska och kognitiva analysen samt redogör för de slutsatser som man kan dra på basis av analyserna.

1.2 Undersökningsmaterialet och tolkningssituationen vid materialinsamlingen

Som tidigare konstaterats, baserar sig denna framställning på min pro graduavhandling där jag studerade förekomsten av interferens hos två professionella konferenstolkare med finska som modersmål. I denna analys kallas tolkarna för tolk A och tolk B.

Undersökningsmaterialet omfattar 7 tal och 5 replikanföranden som simultantolkats från finlandssvenska, rikssvenska och norska till finska.

Det har hämtats ur en korpus som spelades in på band under Nordiska rådets 49:e session i Helsingfors den 10–13 november 1997. Banden omfattar tal som hålls på danska, finska, norska och svenska (både finlandssvenska och rikssvenska) och som tolkas simultant. Mellan talen finns det dessutom replikskiften under vilka sessionsdeltagarna mer eller mindre spontant riktar repliker till talarna.

Vid simultantolkning tillämpas vanligen Internationella Konferenstolkförbundets (AIIC) ”modersmålsprincip”. Enligt denna princip tolkar tolkarna alltid till sitt modersmål (se t.ex. Inge Baaring 1996: 33). Vid de möten och konferenser som arrangeras i Nordiska rådets regi brukar dock de tolkar som tolkar från de skandinaviska språken (danska, norska, svenska) till finska tolka även från finska till något skandinaviskt språk. Denna praxis följdes även vid den undersökta sessionen. En orsak till detta är enligt Kristiina Seppänen (muntligt 5.3.2001), som arbetar som ledare och koordinator för tolk- och översättningstjänsten vid Nordiska rådets och ministerrådets sekretariat, att de flesta finskspråkiga konferens- och mötesdeltagarna vanligen använder något skandinaviskt språk, vilket medför att tolkningen huvudsakligen sker från de skandinaviska språken till finska. Här spelar förstas även tolkningskostnaderna en stor roll: om det på en flera dagars session hålls enbart ett eller två anföranden på finska blir det orimligt dyrt att ha både en skandinavisk-finsk och en finsk-skandinavisk tolkbur med minst två tolkar i båda. I Finland har Internationella Konferenstolkförbundets regler enligt Seppänen dessutom inte tillämpats i lika hög grad som i de övriga västeuropeiska länderna, och därför har modersmålsprincipen inte heller tillämpats i Finland i samma utsträckning som i det övriga Europa. Finska tolkar brukar skaffa sig så bra kunskaper i ett eller flera främmande språk att de kan tolka både från och till detta/dessa språk.

Nordiska rådets session arrangerades i Helsingfors i riksdagshusets plenisal. Talarna höll sina tal i talarstolen nere i salen, och de finska tolkarna satt i tolkburen som befinner sig uppe på läktaren. De som lyssnade på tolkningen satt både i plenisalen och på åhörarläktarna.

Under sessionen tolkade tolkarna huvudsakligen färdigskrivna tal som talarna läste innantill. Ibland fick de också tolka replikskiften. Replikerna var antingen färdigskrivna eller fritt formulerade och spontana. Talarna behandlade varierande teman i sina anföranden: säkerhets- och utrikespolitik, miljöfrågor, sociala frågor, samarbete mellan närområden osv. Vissa

centrala begrepp och uttryck, t.ex. *nordisk nytta* och *det nordiska samarbetet*, upprepades ofta i talen.

Tolkarna hade enligt Seppänen (e-post 9.12.1998) inte kunnat förbereda sig för sessionen på förhand men hade dock tidigare tolkat vid Nordiska rådets sessioner. Före sessionen hade de också tolkat vid Nordiska rådets möten där man hade förberett frågor inför sessionen. Före sessionen hölls inget officiellt orienteringsmöte för tolkarna, men de finska tolkarna träffades innan sessionen började för att komma överens om arbetsfördelningen.

Enligt Daniel Gile (1995: 148) är talarna ofta motvilliga att på förhand avslöja talets innehåll eller ge manuskriptet till tolkarna. Detta gällde också i Helsingfors. De flesta talen fick tolkarna tolka utan att ha ett manuskript till sitt förfogande. Ibland levererades det källspråkiga manuskriptet till tolkburarna; detta skedde oftast cirka en timme innan talet hölls, men ibland fick tolkarna manuskriptet först när talaren redan hade börjat sitt tal.

2. Några aspekter på simultantolkning

2.1 Simultantolk som textproducent

Simultantolkning innebär enligt Franz Pöchhacker (1995: 73) att två textproducenter, talaren och tolken, samtidigt producerar muntlig text. Talaren producerar text för källspråkiga åhörare, tolken för målspråkiga åhörare. Skillnaden mellan dessa två textproducenter är att talarens syfte är att kommunicera, medan tolken är en professionell textproducent vars uppgift är att göra det möjligt för andra att kommunicera.

Jämfört med talaren är simultantolken en sekundär textproducent: innehållet i den text som han producerar bestäms av talaren som är den primära textproducenten. Detta medför att tolken saknar semantisk autonomi. Därför kan det enligt Gile (1995: 166) vara krävande för tolken att producera tal. Till skillnad från talaren kan tolken inte ordna information på nytt eller låta bli att återge något som talaren har sagt och på detta sätt undvika eventuella svårigheter i textproduktionen. Att tolken styrs språkligt av talaren kan t.o.m. leda till att tolken inte kan använda de bästa möjliga språkliga medlen för att förmedla budskapet utan är tvungen att

välja det näst bästa alternativet även om han vet att tolkningsprestationen kommer att lida av detta (se t.ex. Erich Feldweg 1996: 49). Också Friedel Dubslaff (1995: 90) medger att tolken inte alltid kan undvika att bli språkligt smittad av talaren. Hon påpekar dock att måltexten ibland kan bli bättre än källtexten. Detta är en följd av det tidsmässiga avståndet mellan talaren och tolken. Eftersom tolken är tvungen att ligga efter talaren kan han t.ex. formulera innehållet så att måltexten blir begripligare.

Att tolken inte får bestämma innehållet i vad han säger har enligt Gile (1995: 166) inte enbart negativa följder. De lexikaliska och syntaktiska val som talaren gör kan hjälpa tolken ifall han kan göra liknande eller motsvarande val på målspråket. Att följa källtextens lexikaliska och syntaktiska struktur innebär dock vissa risker, bland vilka Gile (1995: 167) nämner risken för lingvistisk interferens. Det är viktigt för tolken att producera budskapet på det andra språket på basis av originalbudskapets tankeinhåll, inte på basis av de ord som talaren använt. Eftersom tolken inte kan ligga alltför långt efter talaren kan det dock vara svårt för honom att snabbt helt frigöra sig från den språkliga formuleringen i talarens text. Att det inte är möjligt för simultantolken att glömma budskapets språkliga utformning kan vara en orsak till förekomsten av interferens och att tolkarna medvetet undviker ord och syntaktiska strukturer som liknar källspråkets ord och syntaktiska strukturer.

2.2 Komponenter i simultantolkning

Gile har utvecklat två modeller för beskrivning av simultantolkning: the Effort Model of Simultaneous Interpretation samt the Gravitational Model of Linguistic Availability. I det följande presenterar jag Giles modeller i huvuddrag. Jag kommer att stöda mig på dem när jag diskuterar orsakerna till förekomsten av interferens i mitt undersökningsmaterial (se avsnitt 4).

Utgångspunkterna för Giles (1995: 161) Effort Model är följande: 1) För att kunna tolka måste tolken ha en bestämd slags mental energi. Varje tolk har en begränsad mängd av denna energi. 2) Nästan hela den mentala energin går åt när tolken tolkar. Ibland överskrider behovet av mental energi den kapacitet som tolken har, vilket leder till att tolknings-

prestationen blir lidande. Gile kallar den mentala energin för tolkens processeringskapacitet (processing capacity). Denna kapacitet behövs vid vissa mentala funktioner som är icke-automatiska (nonautomatic operations). Att förstå, analysera och producera tal hör enligt Gile (1995: 162, 163, 168) till icke-automatiska processer. På samma sätt faller även funktionerna i korttidsminnet inom kategorin icke-automatiska processer. Att det vid simultantolkning rör sig om icke-automatiska processer medför att tolken måste använda sin processeringskapacitet när han lyssnar på talarens tal, lagrar talarens ord i minnet och själv producerar tal.

Simultantolkning kan enligt Gile (1995: 162, 169) beskrivas som en process bestående av fyra komponenter: 1) förståelse och analys (the Listening and Analysis or Comprehension Effort), 2) talproduktion (the Production Effort) och 3) korttidsminne (the Memory Effort). För koordinering av dessa behövs ytterligare en komponent som Gile kallar för Coordination Effort. Förutsättningen för en lyckad tolkningsprestation är att tolken delar sin processeringskapacitet mellan de olika komponenterna på ett sätt som gör det möjligt för honom att klara av att samtidigt utföra dem alla (Gile 1995: 170–171).

En annan modell med vilken Gile (1995: 216–219) beskriver tolkning är the Gravitational Model of Linguistic Availability. Med hjälp av den belyser Gile tillgängligheten av enstaka ord och grammatiska regler i hjärnan. Modellen består av två delar: en variabel och en invariabel del. Den invariabla delen utgör kärnan i modellen och består av de viktigaste grammatiska reglerna och det mest centrala och oftast använda ordförrådet i språket. Den variabla delen består i sin tur av ord (dvs. enstaka ord, idiom, fraser) och regler (dvs. lingvistiska regler som styr meningsbyggnaden) som kretsar kring den invariabla kärnan. Den aktiva zonen består av ord som är tillgängliga för talaren eller skribenten när han producerar text. Den passiva zonen består av ord som talaren förstår men som inte är tillgängliga för honom när han själv talar. Ju närmare kärnan ett ord eller en regel befinner sig, desto mindre processeringskapacitet krävs det av tolken för att han skall kunna producera eller förstå ordet eller regeln i fråga. När ett ord blir mera tillgängligt brukar enligt Gile (1995: 221–222) Escort Effect även andra ord som semantiskt och etymologiskt påminner om detta ord bli mera tillgängliga. Det kan t.ex. gälla olika avledningar inom samma språk (t.ex. *kontroll*, *kontrollera*) eller etymo-

logiskt och semantiskt identiska ord i olika språk. Om t.ex. det franska ordet *contrôleur* blir mera tillgängligt för en individ är det enligt Gile sannolikt att även sådana ord som engelskans *control* och *controller* samt tyskans *Kontrolle* och *kontrollieren* blir mera tillgängliga för honom. Detta gäller framför allt vetenskapliga och tekniska termer som ofta har gemensamma stammar i olika språkfamiljer.

2.3 Faktorer som framkallar problem vid simultantolkning

Med hjälp av Effort Model kan man enligt Gile (1995: 172–174) förklara varför det förekommer problem vid simultantolkning och varför problemen vanligen är förknippade med tolkens processeringskapacitet.

Det kan uppstå problem om talaren talar för snabbt, har en främmande accent eller gör grammatiska och lexikaliska fel. En annan orsak till problem kan vara att talaren har ett ovanligt språkbruk eller ett ovanligt sätt att resonera. Också informationstäthet i anförandet kan förorsaka svårigheter. Dessa problem leder till att tolken är tvungen att använda en stor del av sin processeringskapacitet till förståelse och analys. Om talaren talar för snabbt kräver dessutom talproduktionen en stor del av tolkens processeringskapacitet.

Ytterligare problemkällor som Gile (1995: 172–173) nämner är namn, siffror, tekniska termer och akronymer, dvs. förkortningar som består av initialer och uppfattas som ett namn (NATO, SIFO).

Namn (både geografiska och andra) kan vara problematiska eftersom de ofta måste översättas. Dessutom kan personnamn, som alltså inte behöver översättas, vara svåra att uppfatta och hålla i minnet. Detsamma gäller även akronymerna: det kräver koncentration att höra dem och att få dem med i tolkningen (Gile 1995: 174). Dessutom måste akronymerna ibland också översättas (t.ex. finskans *Kela* heter *FPA* på svenska).

Siffror är problematiska eftersom de är svåra att hålla i minnet. Dessutom kan det finnas skillnader mellan käll- och målspråkets sätt att läsa siffror. Till exempel i danskan bygger vissa räkneord på tjo-gräkning, dvs. *femtio* heter *halvtreds* (= halvtredsindstyve) på danska, *sextio tres* (= tresindstyve) osv. I motsats till svenskan och finskan sägs dessutom ental i danskan före tiotal (enoghalvtreds, enogtres osv.).

Tekniska – och naturligtvis även andra – termer kan enligt Gile (1995: 173) förorsaka svårigheter om tolken inte känner till terminologin tillräckligt bra på förhand. Då måste tolken använda en stor del av sin processeringskapacitet till förståelse och analys samt till talproduktionen.

Slutligen spelar även de tekniska anläggningarna en viktig roll vid simultantolkning: t.ex. dålig ljudkvalitet kan vara en orsak till svårigheter i tolkningen eftersom tolken då är tvungen att använda en stor del av sin processeringskapacitet till att lyssna, förstå och analysera talarens budskap.

3. Om begreppen interferens, integration och kodväxling

3.1 Interferens

Begreppet interferens har hämtats från fysiken (Gerd Tesch 1978: 31; Wolfram Wills 1989: 8)². Inom lingvistik har termen definierats och tolkats på något olika sätt. Två klassiska definitioner återfinns hos Uriel Weinreich och Einar Haugen.

Weinreich (1968; enligt Grosjean 1982: 298–299) avser med interferens ”those instances of deviation from the norms of either language which occur in the speech of bilinguals as a result of their familiarity with more than one language”. Haugen (1956; enligt Suzanne Romaine 1995: 52) däremot har en snävare definition. Han skiljer mellan kodväxling (växling mellan två språk)³, interferens (överlappning) och integration (regelbunden användning av inlånade element i ett språk; här är det fråga om växling eller överlappning endast i historiskt avseende)⁴. Både Weinreich och Haugen är överens om att det som kallas för interferens innebär en avvikelse från normen.

Grosjean (1982: 298–299) diskuterar Weinreichs och Haugens definitioner och definierar i sin tur interferens som det ena språkets oavsiktliga inverkan på det andra. Han konstaterar att detta slags påverkan upp-

²Inom fysiken definieras interferens som växelverkan mellan två vågor eller vågsystem som skär varandra (Sears 1964: 203; Linkoaho-Valjakka 1982: 103).

³Om kodväxling se avsnitt 3.3.

⁴Om integration se avsnitt 3.2.

enbarar sig när en tvåspråkig person talar med en enspråkig. Den tvåspråkige förstår att kodväxling och inlånning kan försvåra kommunikationen. Om han trots detta överför företeelser från det ena språket till det andra är det enligt Grosjean (1982: 299) fråga om interferens.

Interferensen mellan två språk kan gå i båda riktningarna. Enligt Jakobovits (1971: 193) kan inlärning av ett andra språk ibland leda till interferens i modersmålet medan t.ex. Grosjean (1982: 190) anser att interferens vanligen innebär att det starkare språket påverkar det svagare. Han (1982: 300) påpekar dock att även ett andra språk kan påverka ett första språk.

I denna analys avser jag med interferens oavsiktlig, omedveten överföring av lexikala och syntaktiska drag ur källspråket till målspråket. Interferens beror med andra ord på inflytande från ett annat språk, i detta fall det språk som tolken tolkar från, och tar sig uttryck i språkfel eller i mindre rekommendabla formuleringar i målspråket. Det som gör tolkarna speciella i sammanhanget är att de är professionella språkbrukare som vanligen tolkar till sitt modersmål eller något annat språk som de behärskar lika bra som modersmålet. På grund av sin utbildning är de dessutom medvetna om interferensens fallgropar och strävar hela tiden medvetet efter att undvika lingvistisk interferens (se Gile 1995: 222).

Enligt Peter Newmark (1991: 78) är det fråga om interferens i översättning när man i den målspråkiga texten kan upptäcka källspråkiga drag eller drag från ett tredje språk. Han ger även en bredare definition av vad han kallar för interference in translation:

– – interference includes cases when sentence length, punctuation, proper names, neologisms, or cultural words are evidently transferred in the translation, in fact all cases where the language of the translation is manifestly affected whether appropriately or not by the language of the original. In this sense interference is an intrinsic factor in any translation.

Newmarks definition av interferens innefattar alltså överföring av meningslängd, egennamn, kulturbundna ord och neologismer, dvs. nybildade ord eller uttryck. Dessutom konstaterar han att överföring av dessa företeelser kan tolkas som interferens oberoende av huruvida det är lämpligt att överföra dem till översättningen eller inte.

De företeelser som Newmark tar upp i sin definition har relevans även vid tolkning. Om talaren t.ex. läser upp ett färdigskrivet anförande som innehåller långa, komplicerade meningar reflekteras det källspråkliga anförandets meningslängd med stor sannolikhet även i tolkningen. Tolken ligger ju tidsmässigt nära talaren, och då kan det vara svårt för honom att förutse vad talaren tänker säga och var det är möjligt avbryta den långa meningen. När det förekommer egennamn i talarens tal måste tolken antingen översätta dessa namn (detta gäller t.ex. vissa geografiska namn eller namn på organisationer m.m.) eller använda det källspråkliga namnet (detta gäller framför allt personnamn). Använder talaren en språklig nybildning som saknar en motsvarighet i målspråket måste tolken antingen förklara det källspråkliga ordet eller uttrycket eller bilda ett nytt ord eller uttryck på målspråket. Detsamma gäller även kulturbundna ord som finskans *sisu* och danskans *hygge* som inte alltid har en lämplig motsvarighet i målspråket: tolken kan då t.ex. välja att använda det källspråkiga ordet i sin tolkning och med några ord förklara vad innebär.

Enligt begränsningen av min analys är överföring av meningslängd den enda av de ovannämnda företeelserna som kan tolkas som interferens. Som tidigare konstaterats avser jag med interferens oavsiktlig, omedveten och mindre korrekt överföring av källspråkets lexikala och syntaktiska drag till målspråket. I fråga om egennamn, kulturbundna ord eller neologismer måste tolken dock medvetet besluta att antingen översätta eller förklara dem eller att använda det källspråkiga ordet i sin tolkning. Då är det snarare fråga om tolkens medvetna val än om någonting som sker omedvetet och oavsiktligt.

Utgående från förekomsten av interferens inom olika språkliga delsystem kan interferensen indelas i olika typer. Exempelvis Charlotte Hoffmann (1991: 96–101) använder klassificeringen fonologisk, grammatisk och lexikalisk interferens. Dessutom tar hon upp interferens i rättstavning som enligt henne kan definieras som "transfer of writing conventions from one language to another".

Med fonologisk interferens avser Hoffmann (1991: 96–97) det som ofta brukar kallas för "främmande brytning". Den innebär att det starkare språkets uttal påverkar det svagare språkets uttal, dvs. rytm, tryck, ljud och satsmelodi. Till exempel en person som har norska som modersmål kan använda den för vissa norska dialekter typiska stigande satsmelodin

även när han talar engelska, vilket får hans engelska påståendesatser låta som frågesatser.

Grammatisk interferens innefattar enligt Hoffmann (1991: 97–98) bl.a. sådana syntaktiska aspekter som ordföljd och användning av pronomina, prepositioner, tempus och modus. Ett exempel på detta är att ett tvåspråkigt barn som har engelska som sitt första språk och tyska som sitt andra språk följer engelskans ordföljd när han talar tyska och säger *Ich kann das nicht kaufen, weil ich hab' kein Geld mehr* i stället för att säga *weil ich kein Geld mehr habe* (Hoffmann 1991: 97).

Enligt Hoffmann (1991: 99–100) finns det två typer av lexikalisk interferens: 1) talaren kan låna ett ord från sitt starkaste språk när han talar ett annat språk och möjligen anpassa ordet morfologiskt till det språk han talar, eller han kan 2) använda ett ord i utvidgad betydelse. Den förstnämnda typen av lexikalisk interferens kan t.ex. få en person med engelska som sitt starkaste språk säga *die Axe* i stället för det korrekta tyska *die Axt* 'yxa' eller *das Kalf* i stället för det korrekta *das Kalb* 'kalv' när han talar tyska (jfr engelskans *axe* och *calf*). Gile (1995: 222) påpekar i sin tur att interferens kan få tolken att använda ett ord från ett annat språk i sitt tal. Enligt honom kan interferensen då ofta tolkas som en negativ följd av Escort Effect (se avsnitt 2.2).

Den andra formen av lexikalisk interferens, användning av ett ord i utvidgad betydelse, kallas för semantisk interferens av bl.a. Juhász (1970: 10) och Hugo Baetens Beardsmore (1982: 48). Enligt Baetens Beardsmore är det fråga om denna typ av interferens t.ex. när en fransman talar tyska och använder ordet *Scheisse* på samma sätt som franskans *merde* utan att förstå att den tyska svordomen är mycket starkare än den franska. Hoffmann (1991: 99–100) skiljer däremot inte mellan lexikalisk och semantisk interferens utan tangerar semantiska frågor i samband med lexikalisk interferens. Att inte skilja mellan lexikalisk och semantisk interferens verkar motiverat eftersom språkets lexikaliska och semantiska delsystem delvis täcker varandra. Exempelvis Romaine (1995: 53–55) påpekar att interferens på det lexikaliska planet kan ta sig uttryck också på det semantiska planet.

De olika språkliga nivåerna är i olika grad mottagliga för interferens. Juhász (1970: 10) anser att fonetisk interferens är mycket vanligare än grammatisk eller semantisk interferens. Både Baetens Beardsmore (1982: 60), Grosjean (1982: 300) och Romaine (1995: 239) betonar den roll

som åldern spelar i detta sammanhang; t.ex. enligt Romaine (1995: 239) korrelerar förekomsten av främmande accent med den ålder i vilken man har lärt sig det andra språket. Ju äldre man är, desto svårare är det att undvika fonologisk interferens.

3.2 Integration

Ett språkligt fenomen som först uppfattas som interferens kan utvecklas till en etablerad del av normen i ett språk. I sådana fall är det enligt Juhász (1970: 10) inte längre fråga om interferens utan om integration. Att dra en gräns mellan interferens och integration är problematiskt (Baetens Beardsmore 1982: 43; René Appel – Pieter Muysken 1987: 165). Det är inte enkelt att avgöra när inlånat material i ett språk upphör att vara tillfälligt, och när det kan anses vara helt integrerat i det allmänna språkbruket.

Språkliga elements utveckling från interferens till integration är en långvarig process. Grosjean (1982: 333–335) åskådliggör processen genom att använda lånord som exempel. Han (1982: 308) konstaterar att när en tvåspråkig person samtalar med en enspråkig använder han det språk som är gemensamt för honom och samtalsparten. När han däremot samtalar med en annan tvåspråkig kan han välja antingen det ena eller det andra språket och dessutom tillämpa två olika strategier medan han talar: han kan växla mellan sina språk eller han kan låna ett ord från det andra språket och anpassa (integrera) det till det språk som han använder. Grosjean (1982: 309) gör skillnad mellan vad han kallar för *speech borrowing* och *language borrowing*. Termen *speech borrowing* innefattar enligt Grosjean (1982: 334) lånord som används av en eller flera tvåspråkiga personer. Det förekommer olika fonologiska och syntaktiska varianter av lånordet, och det brukas ofta parallellt med det ekvivalenta arvordet om det finns ett sådant. Det inlånade ordet används inte av alla medlemmarna i den tvåspråkiga språkgemenskapen. Många lånord blir aldrig etablerade i språket utan förblir *speech borrowings*.

Ibland kan ett lånord från ett annat språk dock vara så livskraftigt att man kan tala om *language borrowing*. Lånordet börjar användas inte bara av tvåspråkiga personer utan också av enspråkiga individer och av massmedierna. På detta sätt blir ordet så småningom etablerat i språket. Till

slut finns det inte längre någon skillnad mellan lånordet och dess synonymer. Lånordet tas med i ordböcker och accepteras av nationella akademier och inflytelserika skribenter (Grosjean 1982: 333–335). Det inlånade ordet är då endast ur historisk synpunkt resultatet av interferens (Baetens Beardsmore 1982: 43).

Även Shana Poplack och Marjory Meechan (1995: 200) skiljer på etablerade lånord och inlånade element som tillfälligt förekommer hos en tvåspråkig person. De använder termerna *established loanwords* respektive *nonce borrowings* och konstaterar att etablerade lånord vanligen är helt integrerade i mottagarspråket. De har trängt undan synonymerna och används vidsträckt av både en- och tvåspråkiga. Skillnaden mellan etablerade lånord och *nonce borrowings* är att de sistnämnda inte används i lika stor utsträckning som de förstnämnda.

Som ovan framgått, sker utvecklingen från interferens till integration så småningom vilket medför att det inte alltid är lätt att avgöra om t.ex. ett visst ord kan tolkas som ett tecken på interferens eller om det kan anses vara etablerat i språkbruket. Baetens Beardsmore (1982: 44) anser att det som är viktigt vid gränsdragningen mellan interferens och integration är graden av integration: ju oftare ett lånord används av språkbrukare, antingen tvåspråkiga eller enspråkiga, desto bättre har det integrerats.

3.3 Kodväxling

Begreppet kodväxling definieras bl.a. av Grosjean (1982: 145) på följande sätt: "the alternate use of two or more languages in the same utterance or conversation". Poplack och Meechan (1995: 200) definierar code-switching däremot så här: "the juxtaposition of sentences or sentence fragments, each of which is internally consistent with the morphological and syntactic (and optionally, phonological) rules of its lexifier language".

En faktor som skiljer interferens från kodväxling är enligt Baetens Beardsmore (1982: 64) att interferens vanligen bestäms av inomspråkliga faktorer, medan utomspråkliga faktorer är avgörande vid kodväxling. Enligt honom (1982: 110–111) kan interferens definieras som ett omedvetet och oavsiktligt språkligt beteende. Kodväxling däremot är en med-

veten handling som den tvåspråkige individen tillgriper i en talsituation när det är meningsfullt för samtalspartnern.

Shana Poplack, Susan Wheeler och Anneli Westwood (1987: 37, 51) samt Poplack och Meechan (1995: 200, 225) diskuterar i sin tur skillnaderna mellan kodväxling och lån. Enligt dem är inlånade lexikaliska element både morfologiskt, syntaktiskt och vanligen också fonologiskt integrerade med mottagarspråket. Främmande inslag i form av kodväxling bevarar däremot källspråkets morfologiska och syntaktiska drag.

Kodväxling kan förekomma även vid tolkning. När tolken t.ex. stöter på ett namn eller en teknisk term som han inte känner till kan han enligt Gile (1995: 198) försöka reproducera de ljud som förekommer i det källspråkiga talet. Också Grosjean (1997: 175) har påpekat att även om tolken producerar tal på målspråket kan han ibland växla kod och yttra ett ord eller en fras på källspråket.

Avser man med kodväxling det omväxlande bruket av mer än ett språk i ett och samma samtal och räknar man bort de fall där ett namn eller en förkortning som talaren har använt i sitt anförande upprepas i tolkens prestation kan man finna endast ett exempel på kodväxling i mitt undersökningsmaterial. I exempel (1) tolkar tolk B en norsk talare som avslutar sitt tal med att säga tack på finska (transkriptionsnyckel finns i avsnitt 4.1).

(1) Råds [forsamling.] (1.0) [takk for oppmerkm- oppmerksomheten]
Pohjoismaiden NEUvosto]n istunnoll[le (hh) kiitoksia]

(0.6) [kiitos.] [(0.8)] [(0.8)]
huomio [stanne] [takk°] [(kollega skrattar)]

Som det framgår av exemplet, återspeglas talarens kodväxling i tolk B:s prestation. Genom att säga tack på finska vill talaren förmodligen vara artig mot sina finska värdar och de finskspråkiga åhörarna som sitter på läktarna. Han vill komma närmare sina värdar som talar ett annat språk än han själv. De som lyssnar på talaren uppfattar kodväxlingen som en positiv gest. De som lyssnar på tolkningen förstår med stor sannolikhet det norska ordet *takk*, men uppfattar kodväxlingen på ett annat sätt än de som lyssnar på talet. I stället för att komma åhöraren närmare får tolken avståndet att växa. Tolkens åhörare förstår nödvändigtvis inte varför det

förekommer kodväxling i tolkningen. Tolk B:s kollega skrattar emellertid efter att tolk B har sagt tack på norska vilket kanske får åhöraren att förstå att tolken oberoende av språk tolkar allt vad den norsktalande talaren säger.

I exempel (1) förekommer kodväxling i tolkens tal på grund av att talaren har använt främmande inslag i sitt tal. Kodväxlingen hos tolken kan anses ske medvetet vilket framgår av att tolk B betonar ordet *takk*. Dessutom yttrar hon ordet med låg röst. En orsak till att tolk B i (1) sänker rösten kan vara att hon känner sig osäker och konfronterad; talarens kodväxling har kanske kommit som en överraskning för henne.

I tolkarnas prestationer kan man inte finna exempel på kodväxling som sker från källspråk till målspråk utan att talaren har främmande inslag i sitt tal. En möjlig förklaring till detta är att tolkarna är medvetna om kommunikationssituationen: tolkarnas uppgift är att se till att även de sessionsdeltagare som inte förstår något annat språk än finska kan lyssna på alla anföranden och förstå det som talarna säger. Därför är det helt naturligt att tolkarna vill undvika kodväxling och att de strävar efter att använda endast ett språk när de tolkar (jfr Beardsmore 1982: 108, 111).

4. Analys av interferens i två konferenstolkars tolkningsprestationer

I detta avsnitt analyserar jag dels ur en lingvistisk synpunkt på vilka språkliga nivåer interferens förekommer i tolkarnas prestationer, dels ur en kognitiv synpunkt varför mötet mellan två språk leder till interferens i tolkningsprestationerna.

Vid den kognitiva analysen tillämpar jag två modeller: the Effort Model of Simultaneous Interpretation och the Gravitational Model of Linguistic Availability (se avsnitt 2.2). I ljuset av modellerna försöker jag svara på frågan vad det är som leder till förekomsten av interferens i tolkarnas prestationer.

4.1 Transkription

I denna uppsats tillämpas samma transkriptionsprinciper som Liisa Tiittula (1992: 7), Ylva Forsblom-Nyberg (1995: 51–72), Anne-Marie Londen (1995: 50, muntligt 28.11.1996) och Eeva-Leena Seppänen (1997: 22–23) använder. Transkriptionstecknen är följande:

Transkription

[anger var en överlappning inleds
]	anger var en överlappning slutar
(())	transkriberarens kommentarer
<u>men</u>	emfas
AKTiva	speciellt betonad stavelse eller högre ljudstyrka än normalt
°men°	sotto voce
>men<	snabbare tal än normalt
(hh)	utandning
(.hh)	inandning
(.nff)	hörbar inandning genom näsan
men	anger att ordet sägs med skratt i rösten
+	legatouttal (mm+m)
-	plötsligt avbrott eller stamning (poh-)
:	förlängt ljud (också:)
eh	filled pauses (pausfyllnad)
(0.6)	en paus uttryckt i tiondels sekunder
normal stil	talarens tal
<i>kursiv</i>	tolkens tal
fet stil	de ställen som har markerats med fet stil i transkriptionen är relevanta för det som diskuteras i texten

Intonation

,	litet fallande ton
.	tydligt fallande ton
'	stigande ton

4.2 Syntaktisk interferens

Syntaktisk interferens kan gälla alla fenomen inom syntaxen. Jag har valt att koncentrera mig på fyra syntaktiska fenomen: 1) översättning av sven-

ska/norska prepositionsattribut med efterställda postpositionsfraser med postpositionerna *kannalta*, *osalta* osv., 2) inkorrekt bruk av lokalkasusattribut som motsvarighet till svenska/norska prepositionsattribut, 3) val av fel kasus under inflytande av preposition i svenska/norska, 4) inkorrekt bruk av adjektivattribut i stället för genitivattribut under inflytande av adjektivattribut i svenska/norska.

Till skillnad från analytiska språk, bl.a. svenskan, är finskan ett syntetiskt språk. Finskans syntetiska natur ytrar sig på flera sätt i syntaxen och morfologin. Ett exempel: finska nomen böjs i fjorton kasus vilket enligt Karlsson (1976: 25) innebär att många sådana relationer som i svenskan återges med prepositioner (*i huset*, *av pappa*), i finskan uttrycks med ändelser (*talossa*, *isältä*).

Ett annat för finskan typiskt drag är tendensen att använda framförställda bestämningar, vilket innebär att svenska prepositionsattribut ofta motsvaras av genitivattribut i finskan (se t.ex. Inga-Britt Amnell–Mirja Saari 1992: 66–83). Således översätts t.ex. svenskans *gatorna i Stockholm* med finskans *Tukholman kadut* och svenskans *taket på huset* med finskans *talon katto*.

Förutom att finskan har 14 kasus har den också en stor mängd postpositioner, dvs. småord som placeras efter sitt huvudord och som anger huvudordets förhållande till andra delar av satsen (Osmo Ikola 1992: 69). Finskans postpositioner motsvarar oftast svenska prepositioner, t.ex. prepositionsfrasen *under bordet* motsvaras i finskan av postpositionsfrasen *pöydän alla*.

Främmande språk kan ibland lämna sina spår i finskans syntax. Exempel på detta är bruket av efterställda postpositionsfraser med postpositionerna *avulla*, *kohdalta*, *kannalta*, *muodossa*, *osalta*, *puitteissa*, *puolella*, *puolelta*, *sisällä*, *suhteen*, *taholta* och *toimesta* (Kielenhuollon käsikirja 1997: 204). Denna typ av postpositioner förekommer framför allt i texter som lider av substantivsjuka (Katariina Iisa–Aino Piehl 1992: 76). Även om konstruktionssättet ibland kan vara nödvändigt, kan det oftast ersättas med någon av finskans kasusformer som gör det lättare för en finsk mottagare att förstå budskapet (Kielenhuollon käsikirja 1997: 204). Konstruktioner med *kannalta*, *osalta*, *puitteissa*, *puolelta*, *sisällä* och *suhteen* förekommer hos båda tolkarna. I det följande skall jag visa att förekomsten av konstruktionerna beror på att tolkarna följer källtextens syntaktiska struktur.

I exempel (2) återger tolk A svenskans prepositionsfraser *en redogörelse för sitt samarbete* och *arbetet för fred å säkerhet* med hjälp av den finska konstruktionen *jonkun osalta*.

- (2) försvarsministrarna för första gången lämnar **en redogörelse för sitt samarbete**,
stässä istunnossa myös puolustusministerit ensimmäisen kerran (.nff) **jättävät selonteon**]

(1.0) [att utveckla å driva gemensamma nordiska hållningar' i **arbetet för fred**
oman yht- eh [**yhteistyönsä osalta**' se että kehitetään ja eh

å säkerhet i Europa' å världen' förblir ett centralt mål för Nordiska rådet,]
viedään eteenpäin (.hh) >yhteisiä pohjoismaisia kantoja< **turvallisuuden (.hh) eh**]

(1.1) [de råder bred enighet om att säkerhetspolitiska frågor även **fortsättningsvis**
osalta on tärkeä tavoite Pohjoismaiden neuvostolle, (.hh) ollaan pitkälti yksimielisiä siitä

I (2) tvekar tolken innan hon yttrar orden *yhteistyönsä osalta*, vilket tyder på att hon försöker undvika detta uttryck. En möjlighet vore att säga *puolustusministerit jättävät yhteistyötään koskevan selonteon*, men i så fall borde tolken avbryta sig och göra en omformulering. Genom att använda en semantiskt "tom" postposition *osalta* kan tolken slutföra meningen utan avbrott och korrigering. En annan möjlighet vore att använda elativ och säga *jättävät selonteon yhteistyöstään*; då skulle det också ha varit möjligt för tolken att slutföra meningen utan korrigering och dessutom undvika postpositionen *osalta*.

I fråga om *turvallisuuden osalta* är det svårare att undvika en konstruktion med *osalta*. En möjlighet är att återge källtextens

att utveckla och driva gemensamma nordiska hållningar i arbetet för fred och säkerhet i Europa och världen

med t.ex.

se että Euroopan ja maailman rauhan ja turvallisuuden hyväksi/puolesta tehtävässä työssä kehitetään yhteispohjoismaisia näkemyksiä.

Att komma på en så här radikal ändring av den syntaktiska strukturen tar dock mycket tid. Och genom att använda mycket tid till korrigeringar riskerar tolken att bli för mycket efter talaren och därmed inte få allt med i tolkningen.

I exempel (2) aktualiseras också skillnaden mellan svensk "högertyngd" och finsk "vänstertyngd" i frasen: i båda fall försöker tolken hitta ett sätt att översätta det svenska prepositionsattributet med en efterställd bestämning i finskan, och eftersom hon inte kommer på någon lämplig kasusform använder hon en semantiskt "tom" postposition *osalta*.

Postpositionen *sisällä* är ett annat exempel på postpositioner som tolk A använder som motsvarighet till källtextens prepositioner, såsom motsvarigheten till prepositionen *inom* i exempel (3) visar:

- (3) [tvårtom krävs de: att vi hela tiden vinnlägger oss] att följa me' [å påverka
val[miiksi tuotteeksi PÄI/Nvastoin **vaaditaan** että jatkuvasti] (1.3) [eh haluamme

utvecklingen **inom** Norden i: närområdena och i Europa,]
seurata mukana' haluamme vaikuttaa kehitykseen **Pohjolan sisällä** (.hh) lähialueilla] ja

Det är förstås helt korrekt att återge svenskans prepositioner med postpositioner i finskan men i detta exempel vore det dock naturligare att återge prepositionen med en kasusform. I stället för postpositionsfrasen *Pohjolan sisällä* kan man således använda inessiv och säga *Pohjolassa* (Kielenhuollon käsikirja 1997: 204).

Både tolk A och tolk B brukar postpositionsliknande uttryck med *kannalta*, *osalta*, *puiteissa*, *puolelta*, *sisällä* och *suhteen* som motsvarighet till norskans och svenskans enkla eller sammansatta prepositioner. Detta tyder på att de inte helt har kunnat frigöra sig från källtextens syntaktiska struktur. Något som leder till förekomsten av denna typ av syntaktisk interferens i tolkningsprestationerna är de strukturella skillnaderna mellan källspråket (norskan och svenskan) och målspråket (finskan): svenskans och norskans efterställda bestämningar borde ofta återges med framförställda bestämningar (t.ex. med genitivattribut) i finskan. För att kunna undvika konstruktioner med *kannalta*, *osalta*, *puiteissa*, *puolelta*, *sisällä* och *suhteen* borde tolken ibland lyssna ganska länge på talaren innan hon börjar sin översättning. Om det tidsmässiga avståndet mellan tolken och talaren är för långt riskerar tolken dock att inte få allt med i

tolkningen. Därför måste hon börja återge talarens ord innan talaren har hunnit slutföra sin mening, vilket medför att hon då inte vet huruvida talaren t.ex. kommer att använda ett efterställt prepositionsattribut efter huvudordet. När tolken återger talarens ord på målspråket börjar hon med huvudordet. När hon sedan hör vad som följer efter huvudordet är det möjligt att hon märker att hon borde ha översatt de efterställda bestämmingar innan hon översätter huvudordet. När tolken märker sitt fel borde hon avbryta och omformulera sig, vilket ofta tar mycket tid. Dessutom kan för många korrigeringar störa åhöraren. I stället för att avbryta och omformulera sig kan tolken i fråga om substantiv tillgripa andra konstruktionssätt, t.ex. en konstruktion med postpositionerna *kannalta*, *osalta*, *puitteissa*, *puolelta*, *sisällä* och *suhteen*, och på detta sätt slutföra sin mening på ett förnuftigt sätt.

Ett annat syntaktiskt drag är efterställda lokalkasusattribut, dvs. konstruktioner där substantivet följs av ett attribut som står i inessiv, elativ, illativ, adessiv, ablativ eller allativ. Vanliga är t.ex. sådana lokalkasusattribut som bestämmer ett substantiviskt huvudord som är avlett av ett verb eller som har samma ordstam som ett verb (Ikola 1992: 159; Terho Itkonen 1991: 71). Exempel på sådana attribut är enligt Ikola (1992: 159) *ero virasta*, *lähtö Jyväskylään* och *usko Jumalaan*. Helt gångbara är även uttryck som *satu Punahilkasta*. Vidare kan ett lokalkasusattribut bestämma ett egenskapssubstantiv, t.ex. *hänen varmuutensa asiasta*, *uskollisuus kotimaalle*. Ytterligare exempel på korrekt användning av lokalkasusattribut är *tie omien puolelle oli poikki* och *pikajuna Rovaniemeltä saapuu raiteelle kaksi* (Ikola 1992: 159).

I tolkarnas prestationer är de efterställda attributen motsvarigheter till norskans och svenskans prepositioner. Följande exempel (4) är hämtat från tolk B:s prestation:

- (4) konkurrensfördel SAMtidigt FRAMstår dom kvarvarande] handelshindren inom
suht- eh muuttuu kilpailueduksi (.hh) SAMANAikaisesti] (1.6)

[Norden som ALLTmer irrationella ((smackar)) å de+e viktigt] (1.1) vi vill ha [fri
 [>jälfjellä olevat kauppaesteet Pohjolassa ovat yhä< e- epärätönaalij]sempia (1.0) [(hh)

I (4) följer tolk B källtextens ordföljd. Här skulle hon ha kunnat undvika lokalkasusattributet *kauppaesteet Pohjolassa* genom att använda en konstruktion med adjektivattribut: *Pohjolan sisäiset kauppaesteet / Pohjoismaiden väliset kauppaesteet*.

Syntaktisk interferens kan ibland leda till att tolken väljer fel kasus. Ett exempel på detta finns hos tolk A:

- (5) vi måste ge upp våra möjligheter **att säga nej till genmanipulerad mat** vi
salmonella- eh infektoidusta lihasta m- se meidän pitäisi pystyä
 tvingas] (1.6) [att eh från svenskt håll (åka ner för å ha en) särskild]
torjumaan geenimanipulo]- dulle ruoalle ja (hh)] (1.1)

I stället för allativ (*geenimanipuloidulle ruoalle*) borde tolken i (5) bruka ackusativ utan ändelse (*meidän pitäisi pystyä torjumaan geenimanipuloitu ruoka*). Ackusativ bör användas eftersom infinitiven *pystyä* står som subjekt i satsen (se Ikola 1992: 150). Här väljer tolken fel kasus antagligen på basis av det som talaren har sagt: det källspråkiga uttrycket *att säga nej till genmanipulerad mat* finns tydligen kvar i tolkens minne (jfr Sylvia Kalina 1992: 252–255). Om man översätter talarens ord ordagrant till finska lyder översättningen *sanoa ei geenimanipuloidulle ruoalle*. Eftersom källtextens språkliga utformning finns starkare kvar i minnet än de ord som tolken själv har yttrat väljer hon en kasusform som skulle vara helt korrekt om hon hade översatt talarens ord ordagrant.

Att tolken i (5) väljer fel kasus hänger antagligen ihop med att det är svårt för henne att förstå talaren. Talarens taltempo är relativt lugnt och hon håller pauser, men hennes uttal är ibland tämligen otydligt. På grund av det otydliga uttalet är tolken tvungen att använda en stor del av sin processeringskapacitet till att lyssna och att förstå. Detta medför att tolken kan använda mindre kapacitet till sin egen talproduktion som rubbas och tolken blir efter, vilket i sin tur belastar hennes korttidsminne. Härav följer att tolken inte längre effektivt kan övervaka sin talproduktion.

Svenskans och norskans adjektivattribut kan inte alltid översättas med adjektivattribut i finskan. I följande exempel (6) använder tolk B adjektivattribut efter källtextens modell, vilket kan tolkas som ett tecken på syntaktisk interferens:

- (6) herr president (hh) mina damer och [herrar] (.hh) [ja vill på dom
(1.8) [herra pre]sidentti hyvät naiset ja herrat [(0.6)
nordiska] [statsministrarnas vägnar lämna en allmän redogörelse till rådet (.hh)
(.hh)] [POHjoismaisten pääministereiden PUOlesta te- esitän nyt yleisen

Fenomenet är ett exempel på en systematisk skillnad mellan norska/svenska och finska och ett av de fall där finskan använder genitivattribut medan t.ex. svenskan använder adjektivattribut. I (6) skulle tolken således kunna undvika interferens genom att använda genitivattribut och säga *Pohjoismaiden pääministerit*.

4.3 Lexikalisk interferens

I följande exempel (7) tolkar tolk A en replik från rikssvenska till finska och använder ordet *antibiotika* i stället för ordets finska motsvarighet *antibiootti*.

- (7) eh man inte skall utfodra djuren med eh an]t**ibiotika**
erityiseen konferenssiin jossa me yrittäisimme sitten vaikuttaa ettei< (.hh) eh] (1.0)
[i tillväxtskyfte] (0.8) [va e de+egentligen i de nordiska perspektivet som ni
[eläimille syötettäisiin] eh anti]b**iotika** antibiootteja kasvumerkityksessä

I (7) är det utan tvekan fråga om interferens och inte om kodväxling vilket framgår också av tolkens reaktion: hon märker sin lapsus samtidigt som hon yttrar det källspråkiga ordet och rättar sig omedelbart. Här är det helt uppenbart fråga om att ordet tagits över p.g.a. att de två orden har gemensam etymologi och identisk betydelse och skiljer sig bara lite i fråga om uttal och form. Exemplet bekräftar att det är små skillnader mellan språken som är svårast att upprätthålla. Interferens förutsätter alltså både skillnad och likhet mellan språken (se avsnitt 3.1).

I exempel (7) finns det tvekljud, avbrott och korrigeringar i tolk A:s prestation, vilket tyder på att hon har problem med talproduktionen. Problemen kan åtminstone delvis bero på att det är svårt för henne att förstå talaren. En stor del av hennes mentala kapacitet går åt att lyssna på och analysera talarens tal.

Ett intressant exempel på hur lexikalisk interferens kan leda till stilistiska skillnader mellan källtexten och tolkningen är följande ur tolk B:s tolkning.

- (8) umgänget (.hh) en enkelhet i samtalston som skapar alldeles speciella
yksinkertaista ja suoraa se yhte- yhteenku- yhdessäoloa (.nff) ja sellaista keskustelusävyä
förutsättningar för att göra affärer med varandra] (0.9) (.hh) [den enkelheten botten
joka luo aivan erityiset edellytykset eh (.hh)] (1.2) [***Bisneksen ja afäärien**
främst i förmågan att åtminstone hyggligt kommunicera
TEKEmiseksi toinen toistemme kanssa* tämä yksinkertaisuus perustuu ennen kaikkea

I exempel (8) använder tolken orden *bisnekset* och *afäärit* som båda är vardagliga ord. Det finska uttrycket *tehdä bisnestä ja afäärejä* har ett helt annat stilvärde än det neutrala uttrycket *att göra affärer* i talarens tal (NE, s.v. *affär* 'ekonomisk överenskommelse om köp eller försäljning av fast eller lös egendom; allmännare ekonomisk verksamhet'). En neutral finsk motsvarighet till ordet *affär* är t.ex. *liiketoiminta* 'taloudellinen toiminta ansiotarkoituksessa, vars. kauppa ja teollisuus' (SKP, s.v. *liiketoiminta*) eller *kauppa* '1. hyödykkeiden, vars. kulutustarvikkeiden ostaminen ja myyminen, kaupankäynti, tavaravaihto; 2. yksityinen ostojen ja myyntitoimenpide' (SKP, s.v. *kauppa*). Dessutom skall man lägga märke till att man på finska säger t.ex. *harjoittaa liiketoimintaa* eller *käydä kauppaa*. I stället för att säga *edellytykset bisneksen ja afäärien tekemiseksi toinen toistemme kanssa* kunde tolken således säga t.ex. *edellytykset liiketoiminnan harjoittamiselle* (vilket är ganska stelt och därför kanske också ett stilbrott här) eller *edellytykset keskinäiselle kaupankäynnille*.

I (8) är tolken medveten om att hon byter stil. Hon markerar sitt stilbyte med att säga *bisneksen ja afäärien tekemiseksi* i skämtsamt ton, med

en aning skratt i rösten. Orsaken till att tolken brukar ett vardagligt uttryck kan vara att hon inte lyckas komma på en bättre målspråkig motsvarighet. Hon tvekar och gör en paus innan hon säger *bisneksen ja afäärien tekemiseksi*. För att inte använda för mycket tid och för att inte bli för mycket efter är tolken tvungen att bruka de ord som hon först kommer på. Hon väljer ordet *bisnes* som är av engelskt ursprung. Det intressanta är att tolken, efter att ha sagt ordet *bisnes*, fortsätter med att använda det från svenskan lånade ordet *afääri*.

Även om vardagliga ord av svenskt ursprung enligt Laila Lehikoinen (1992: 21) uppfattas som mindre vardagliga än slangord av engelskt ursprung kan orsaken till att tolken använder ordet *afääri* inte anses vara att hon försöker bruka ett ord som har motsvarande stilvärde som svenskans uttryck *att göra affärer*. Förmodligen väljer hon ordet på grund av att det liknar det källspråkliga ordet *affär*. Skrattet i tolkens röst tyder på att hon vet vilket stilvärde ordet har.

I (8) kan tolk B:s stilbyte alltså delvis bero på att hon fastnar på det idiomatiska uttrycket *att göra affärer* i talarens tal. En annan orsak till stilbytet kan vara de svårigheter som hon har i sin talproduktion innan hon använder orden *bisneksen ja afäärit*. I (8) har talaren ett lugnt taltempo. Hans tal flyter jämnt utan stamningar, upprepningar och korrigeringar. Tolken följer tätt efter talaren, och svårigheterna i hennes talproduktion beror förmodligen på att det tidsmässiga avståndet mellan henne och talaren är för kort. Hon lyssnar inte tillräckligt länge för att veta vad talaren tänker säga. När tolken förstår vad talaren tänker säga är hon tvungen att avbryta, börja om och snabba upp sitt tal. Tolken stammar och letar efter ord. Hon blir efter talaren och är tvungen att lagra talarens ord i korttidsminnet. Det är talarens ord som tolken lagrar i minnet, inte tanken bakom orden, vilket medför att hon fastnar vid talarens språkliga formuleringar. Tolken tvekar och håller en paus på 1.2 sekunder innan hon säger *bisneksen ja afäärien tekemiseksi* vilket kan bero på att hon försöker komma på någon annan lösning, vilket dock inte lyckas.

En orsak till svårigheterna i talproduktionen och förekomsten av interferens i (8) kan vara att tolk B tolkar talarens anförande med hjälp av ett manuskript (se Nurmela 1999: 5–6). Ett manuskript kan enligt Gile (1995: 184) underlätta tolkningen bl.a. eftersom tolken har mindre problem med att komma ihåg vad talaren har sagt. När tolken tolkar med ett manuskript

kräver dessutom själva lyssnandet mindre kapacitet än när tolken tolkar utan manuskript. Att använda manuskript som hjälpmedel har dock också sina nackdelar. En av dessa är att en skriven text är informationstät och innehåller formuleringar som är typiska för skriftspråket och som inte förekommer i spontant tal. Dessutom är det enligt Gile (1995: 185) krävande för tolken att samtidigt lyssna på talaren och läsa den skrivna texten. Att tolk B i exempel (8) fastnar vid talarens uttryck *att göra affärer* kan alltså bero på att hon både hör detta uttryck och har det för ögonen. Tolken uppfattar talarens ord både auditivt och visuellt vilket gör det svårt för henne att lösgöra sig från källtextens språkliga formuleringar.

Att tolk B i (6) brukar ordet *afääri* kan också delvis bero på Escort Effect (Gile 1995: 221–223, se avsnitt 2.2): talaren yttrar ordet *affär* vilket medför att ordet i fråga aktiveras i tolkens hjärna. Eftersom det finska ordet *afääri* fonologiskt liknar det svenska ordet *affär* aktiveras även ordet *afääri* i tolkens hjärna. Ordet *afääri* blir tillgängligt för tolken; att använda ordet kräver inte mycket processeringskapacitet. Nackdelen med Escort Effect är, såsom Gile (1995: 222) har påpekat, förekomsten av lingvistisk interferens som bl.a. kan leda till leda till misslyckat ordval. I (6) hinner tolk B förmodligen kontrollera sitt ordval, skrattet i hennes röst tyder på att hon är medveten om den stilistiska skillnaden mellan sitt och talarens ord.

5. Diskussion av analysresultaten

Den lingvistiska analysen av interferens i undersökningsmaterialet har visat att interferens förekommer i fyra olika kategorier på den syntaktiska nivån: tolkarna återger källspråkens, norskans och svenskans, prepositionsattribut med efterställda attribut och med postpositionsliknande uttryck av typen *kannalta, osalta, puitteissa, puolelta, sisällä* och *suhteen*. Dessutom kan syntaktisk interferens leda till att tolken väljer fel kasus eller fel kategori av framförställd bestämning: adjektivattribut i stället för genitivattribut. En orsak till att den syntaktiska interferensen kommer till uttryck i dessa syntaktiska kategorier kan enligt min uppfattning vara att tolkarna tillämpar en viss strategi när de tolkar. När de lyssnar på talaren fäster de sin uppmärksamhet på huvudord. Det är viktigt att få med huvudorden i tolkningen, och därför återges de så tidigt som möjligt. Mindre

viktiga ord, såsom bestämmningar, placeras sedan på det bästa möjliga sättet i den målspråkliga meningen. Detta kan leda till att källspråkets syntaktiska drag reflekteras i översättningen. Genom att tillämpa denna strategi, dvs. genom att överföra de grammatiskt viktigaste orden först, kan tolkarna underlätta tolkningen eftersom de då inte behöver lagra huvudorden i minnet längre än nödvändigt.

Den lexikaliska interferensen kommer i sin tur till uttryck på två olika sätt. För det första kan tolken direkt överföra det källspråkliga ordet. För det andra kan tolken bruka ett målspråkligt ord som liknar det källspråkliga men som kan vara semantiskt inkorrekt eller som har ett annat stilvärde än det källspråkliga.

Vid den kognitiva analysen av interferens i undersökningsmaterialet har det visat sig att både den syntaktiska och den lexikaliska interferensen kan förknippas med en ojämn fördelning av tolkens processeringskapacitet. Om tolken t.ex. har svårigheter att förstå talaren är hon tvungen att koncentrera en ökad mängd av sin mentala kapacitet på förståelse och analys. Detta medför att hon inte längre effektivt kan övervaka sin talproduktion, vilket åter kan leda till svårigheter i talproduktionen. Om tolken stammar, upprepar och korrigerar mycket kan hon bli för mycket efter talaren. Detta leder i sin tur till att tolkens korttidsminne belastas. När en stor del av tolkens processeringskapacitet går åt lyssnandet och korttidsminnet, lider talproduktionen ytterligare. Ju mindre kapacitet tolken kan använda till talproduktionen, desto större blir risken för lingvistisk interferens. Detta framgår tydligt av exemplen (5) och (7) där tolk A har svårigheter med att förstå talaren.

Förekomsten av lexikalisk interferens kan i vissa fall förklaras även med hjälp av Escort Effect. När tolken hör talaren yttra ett visst ord aktiveras det källspråkliga ordet samt de käll- och målspråkliga orden som semantiskt och etymologiskt liknar detta ord. De aktiverade orden blir tillgängliga för tolken, och det kräver inte mycket kapacitet att använda dem. I vissa fall kan Escort Effect underlätta tolkningen eftersom den medför att tolken kan tala snabbare och dessutom hushålla med sin processeringskapacitet. Detta gäller t.ex. i fråga om främmande ord.

Ett intressant fenomen är att interferens förekommer när tolkarna tolkar på förhand planerade anföranden, tal eller repliker, men inte i de repliker som representerar spontant tal. Detta tyder på att det är mer krä-

vande att tolka uppläst tal eftersom talet då sällan innehåller redundans, korrigeringar och andra för spontant talspråk typiska drag som i viss mån kan minska talets informationstäthet, sänka taltempot och underlätta förståelsen.

Den undersökning som presenterats i denna artikel visar att interferens förekommer hos professionella simultantolkare när de tolkar till sitt modersmål. Det som i fortsättningen skulle kräva en utförligare undersökning är i vilka typer av fall interferens förekommer trots att tolken behärskar målspråket fullständigt. Denna undersökning ger vissa vinkar om det: i konstruktioner som är på gränsen till vad man kan acceptera i målspråket och som ligger närmare källspråkets struktur än den mer korrekta strukturen. När det gäller den syntaktiska interferensen tycks språkets linearitet spela en stor roll: om möjligt placeras konstituenterna i den ordningsföljd som de har i källspråket, eftersom ju simultantolken tolkar orden och fraserna nästan omedelbart efter att de har yttrats. Detsamma gäller den lexikaliska interferensen: ord som liknar ord i källspråket (t.ex. gemensamma lånord) används gärna eftersom de är mer tillgängliga än mer korrekta ord, förutsatt att betydelsen är densamma och ordet är någorlunda acceptabelt.

EXCERPERAT MATERIAL

Undersökningsmaterialet har hämtats ur en korpus som har spelats in på band under Nordiska rådets 49:e session i Helsingfors den 10–13 november 1997. Korpusen består av sammanlagt fem band à 90 minuter. Banden omfattar tal som hålls på danska, finska, norska och svenska (både finlandssvenska och rikssvenska) och som tolkas simultant. Mellan talen finns det dessutom replikskiften under vilka sessionsdeltagarna mer eller mindre spontant riktar repliker till talarna. Transkription Vappu Nurmela. Transkriptionerna uppgår sammanlagt till 60 minuter och 41 sekunder.

KÄLLOR

Tryckta källor

- Amnell, Inga-Britt & Mirja Saari 1992: *Kurs i svensk grammatik*. Tredje uppl. Yliopistopaino, Helsinki.
- Appel, René & Pieter Muysken 1987: *Language Contact and Bilingualism*. Edward Arnold Publishers, London.
- Baaring, Inge 1996: *Tolkning – hvor og hvordan? 2*. udgave. Samfundslitteratur, Frederiksberg C.
- Bactens Beardsmore, Hugo 1982: *Bilingualism: Basic Principles*. Multilingual Matters. Tieto Ltd, Clevedon Avon.
- Bokmålsordboka. Definisijs- og rettskrivningsordbok*. Utarbeidet av Avdeling for leksikografi ved institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, Universitetet i Oslo, i samarbeid med Norsk språkråd. 2. utgave, 2. opplag. Universitetsforlaget, Oslo 1994. Dubslaff, Friedel 1995: Der Simultandolmetscher als Textproduzent. *Hermes. Journal of Linguistics* no. 14/1995, s. 89–110.
- Feldweg, Erich 1996: *Der Konferenzdolmetscher im internationalen Kommunikationsprozeß*. Julius Groos Verlag, Heidelberg.
- Forsblom-Nyberg, Ylva 1995: Samtal som transkription. I: *Folkmålsstudier 36*. Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi. S. 53–74. Universitetstryckeriet, Helsingfors.
- Gile, Daniel 1995: *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Benjamins Translation Library, Volume 8. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.
- Grosjean, François 1982: *Life with Two Languages. An Introduction to Bilingualism*. Harvard University Press, Cambridge – Massachusetts – London.
- 1997: The Bilingual Individual. *Interpreting. International journal of research and practice in interpreting*. Volume 2, Issues 1/2 1997, s. 163–187.
- Hakulinen, Auli & Fred Karlsson 1979: *Nykysuomen lauseoppia*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 350. Gummerus, Jyväskylä.

- Hoffmann, Charlotte 1991: *An Introduction to Bilingualism*. Longman, London – New York.
- Iisa, Katariina et.al. 1997: *Kielenhuollon käsikirja*. 3., lisätty ja muutettu painos. Yrityskirjat Oy, Helsinki.
- Iisa, Katariina & Aino Pihl 1992: *Virkakielestä kaikkien kieleen*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 67. Valtion painatuskeskus, Helsinki.
- Ikola, Osmo 1992: *Nykysuomen käsikirja*. Kolmas uudistettu laitos, 3. painos. Weilin+Göös.
- Itkonen, Terho 1991: *Kieliopas*. Viides painos. Kirjayhtymä Oy, Helsinki.
- Jakobovits, Leon A. 1971: *Foreign Language Learning. A Psycholinguistic Analysis of the Issues*. Second printing. Newbury House Publishers, Rowley, Massachusetts.
- Juhász, János 1970: *Probleme der Interferenz*. Max Hueber Verlag, München.
- Kalina, Sylvia 1992: Discourse Processing and Interpreting Strategies – an Approach to the Teaching of Interpreting. *Teaching Translation and Interpreting. Training, Talent and Experience*. Papers from the First Language International Conference, Elsinore, Denmark, 31 May – 2 June 1991 (Copenhagen Studies in Translation). Edited by Cay Dollerup and Anne Loddegaard. S. 251–306. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.
- Karlsson, Fred 1976: *Finskans struktur*. LiberLäromedel, Lund.
- Kielenhuollon käsikirja*. Se Iisa et.al.
- Lehikoinen, Laila 1992: Miksi ei saisi pärjätä? Ylioppilasaineiden arkityylin ja asiattylin rajankäyntiä. *Kielikello. Kielenhuollon tiedotuslehti* 2/1992, s. 20–23.
- Linkoaho, Matti – Valjakka, Jukka 1982: *Valo-oppi*. Otakustantamo. Otapaino, Espoo.
- Londen, Anne-Marie 1995: Samtalsforskning: en introduktion. *Folkmålsstudier 36*. Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi. S. 11–52. Universitetstryckeriet, Helsingfors.
- NE = *Nationalencyklopedins ordbok*. Utarbetad vid Språkdata, Göteborgs universitet. Bokförlaget Bra Böcker AB, Höganäs 1995–1996.
- Newmark, Peter 1991: *About Translation*. Centre for Translation and Language Studies, University of Surrey. Multilingual Matters Ltd, Clevedon – Philadelphia – Adelaide.
- Poplack, Shana – Meechan, Marjory 1995: Patterns of language mixture: nominal structure in Wolof-French and Fongbe-French bilingual discourse. *One speaker, two languages: cross-disciplinary perspectives on code-switching*. Edited by Lesley Milroy and Pieter Muysken. S. 199–232. Cambridge University Press, Cambridge.
- Poplack, Shana – Wheeler, Susan – Westwood, Anneli 1987: Distinguishing language contact phenomena: evidence from Finnish-English bilingualism. *The Nordic Languages and Modern Linguistics 6*. Proceedings of the Sixth International Conference of Nordic and General Linguistics in Helsinki, August 18–22, 1986. Edited by P. Lilius and M. Saari. S. 33–56. Helsinki University Press, Helsinki.

- Pöchhacker, Franz 1995: Slips and Shifts in Simultaneous Interpreting. *Topics in Interpreting Research*. Edited by Jorma Tommola. S. 73–90. University of Turku, Centre for Translation and Interpreting.
- Romaine, Suzanne 1995: *Bilingualism*. Second edition. Blackwell Publishers, Oxford.
- Sears, Francis Weston 1964: *Optics*. Principles of Physics Series. Third edition. Addison-Wesley Publishing Company, Inc., Reading, Massachusetts – Palo Alto – London.
- Seppänen, Eeva-Leena 1997: Vuorovaikutus paperilla. *Keskusteluanalyysin perusteet*. Toim. Liisa Tainio. S. 18–31. Vastapaino, Tampere.
- SKP = *Suomen kielen perussanakirja*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 55. 4. painos. Oy Edita Ab, Helsinki 1996.
- Tesch, Gerd 1978: *Linguale Interferenz. Theoretische, terminologische und methodische Grundfragen zu ihrer Erforschung*. Tübinger Beiträge zur Linguistik 105. TBL Verlag Gunter Narr, Tübingen.
- Tiittula, Liisa 1992: *Puhuva kieli. Suullisen viestinnän erityispiirteitä*. Loimaa.
- Wills, Wolfram 1989: Interferenzercheinungen beim Übersetzen Fremdsprache – Grundsprache. Vorschläge zu einer prozeduralen Analyse. *Interferenz in der Translation*. Herausgegeben von Heide Schmidt. S. 7–18. Übersetzungswissenschaftliche Beiträge 12. VEB Verlag Enzyklopädie, Leipzig.

Otryckta källor

- Nurmela, Vappu 1999: "Eläimille syötettäisiin antibiotika". *En fallstudie av interferens vid simultantolkning från norska och svenska till finska*. Pro gradu-avhandling i svensk översättning och tolkning. Institutionen för översättningsvetenskap vid Helsingfors universitet.
- Seppänen, Kristiina. Ledare och koordinator för tolk- och översättningstjänsten vid Nordiska rådets och ministerrådets sekretariat. E-post 9.12.1998.

Muntliga källor

- Londen, Anne-Marie. FD, biträdande professor i nordiska språk vid Helsingfors universitet. Föreläsning vid Kouvola institution för översättarutbildning 28.11.1996.
- Seppänen, Kristiina. Muntligt 5.3.2001. Se otryckta källor.